

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
Шульженко Діни Іванівни
на дисертацію Омельченко Марини Сергіївни
«Психологія професійної свідомості корекційного педагога»,
представленої на здобуття
наукового ступеня доктора психологічних наук
зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія

Зміна економічної та соціокультурної ситуації в Україні спричинила трансформацію уявлень про цілі та шляхи навчання дітей з особливими освітніми потребами. У сучасній освітній галузі цінність розвитку й саморозвитку дитини об'єднуються з цінністю розвитку й саморозвитку педагога. Спеціальні та інклюзивні навчальні заклади відчують потребу в корекційних педагогах, здатних як до проєктування освітніх ситуацій і постійного вдосконалення фахових компетенцій, так і до професійного й особистісного саморозвитку, вміння здійснювати професійну діяльність з психологічними установками бути толерантним, справедливим, чуйним, емоційно стійким тощо. Відтак, практика професійної підготовки корекційних педагогів вимагає глибокого вивчення чинників, структури, механізмів розвитку професійної свідомості майбутніх фахівців, що у багатьом обумовлює досягнення високих результатів у професійної діяльності.

Тривалий час у психології розроблялися еталонні уявлення про особистість та діяльність корекційного педагога, формулюючи на цьому тлі вимоги до психологічних умов та механізмів його професійного розвитку. На сучасному етапі перед спеціальною психологією постає завдання розроблення концепції розвитку професійної свідомості корекційних педагогів, зокрема визначення його структури, механізму, детермінації. Особливо доцільним вбачається вивчення особливостей професійної свідомості корекційних педагогів, визначення методів її розвитку на різних етапах професіоналізації. Втім ця проблема немає донині належного розроблення ані в Україні, ані за її межами.

З огляду на вищевказане, тематика дисертаційного дослідження Омельченко М.С., яке присвячено вивченню проблеми психології професійної свідомості корекційного педагога, є актуальною як в науковому, так і в практичному аспекті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається тим, що вони підтверджені науковими доказами, емпіричними фактами і є цілком переконливими.

Викладені у дисертаційному дослідженні положення, спрямовані на дослідження детермінації й розроблення відповідної системи розвитку професійної свідомості, переконливо свідчать, що відповідні питання є теоретично і практично значущими, перспективними для дослідження.

Представлена дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел і додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми виконаної роботи, визначено мету та основні завдання дослідження, сформульовано наукову новизну і практичну значущість одержаних результатів, вказано дані про апробацію основних положень дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми професійної свідомості» – наведено аналіз сучасного стану наукової проблеми, яку досліджує авторка дисертації. Зокрема розглянуто проблему генезису професійної свідомості корекційного педагога і запропоновано факторну модель, що демонструє взаємозалежність трьох факторів впливу (особистісний, соціальний, компетентнісний) у процесі становлення професійної свідомості фахівця. Доведено, що для розв'язання проблеми, яка розглядається, доцільно застосовувати інтегрований підхід – особистісно-компетентнісний.

В цілому, матеріал, що викладений в цьому розділі, достатньо повний та відбиває сучасний стан теоретико-методологічного вивчення проблеми професійної свідомості.

Другий розділ роботи присвячений обґрунтуванню загального конструкту – психології професійної свідомості фахівця. З цією метою дисертанткою модифіковано структуру професійної свідомості, уточнено й диференційовано зміст понять «становлення професійної свідомості» і «розвиток професійної свідомості», виділено й проаналізовано періоди становлення професійної свідомості фахівця. Саме даний аспект дозволив виявити психологічні чинники, що детермінують динаміку трансформації професійної свідомості: особистісний і компетентнісний.

У третьому розділі авторкою представлено концепцію дослідження розвитку професійної свідомості корекційного педагога. З огляду на особистісно-компетентнісну детермінацію, уточнено структуру й основні напрями професійної діяльності, а також запропоновано вимоги до професійно-особистісних якостей та професійної компетентності корекційного педагога. Обґрунтовано, що механізм розвитку професійної

свідомості корекційного педагога передбачає взаємозв'язки особистісних та компетентнісних детермінант. Визначено наукові засади для розроблення системи розвитку професійної свідомості: «технологічне» відбиття рушійних сил і витоків розвитку у площині конкретних властивостей, станів, якостей, умінь, здібностей, дій. Відповідно, розроблено експериментальний психодіагностичний комплекс дослідження особливостей професійної свідомості корекційних педагогів, використання якого дало змогу сформувати соціально-демографічну вибірку експерименту.

Четвертий розділ – «Психологічна діагностика професійної свідомості корекційних педагогів» – присвячено комплексному емпіричному дослідженню особливостей розвитку професійної свідомості корекційних педагогів. В розділі отримано експериментальне підтвердження положення про те, що якісне становлення професійної свідомості корекційного педагога передбачає особистісно-компетентнісну детермінацію. Показано, що в особистісних та компетентнісних аспектах становлення професійної свідомості корекційних педагогів без системного й цілеспрямованого психологічного втручання динаміка не проглядається. Відтак, отримані результати доводять актуальність розроблення і впровадження системи розвитку професійної свідомості корекційних педагогів.

П'ятий розділ – «Система розвитку професійної свідомості корекційного педагога: особистісно-компетентнісний підхід» – має виразну практичну значущість. В ньому дисертанткою представлено систему розвитку професійної свідомості корекційних педагогів, розроблену на засадах особистісно-компетентнісного підходу. Науковий інтерес викликає репрезентація двох рівнів даної системи: адаптаційний та індивідуалізаційний. На адаптаційному рівні розвивальної роботи відбувалося утвердження адекватної професійної позиції, побудова оптимальної концептуальної моделі професійної діяльності й визначення шляхів оптимізації професійної компетентності та розвитку професійно-особистісних якостей корекційного педагога. На індивідуалізаційному рівні системи ключовим моментом стало моделювання стратегії розвитку професійної свідомості, в основу чого полягло визначення джерела проблемоутворення не лише в площині психологічних дисциплін, але й у предметно-зорієнтованих дисциплінах.

Ефективність системи розвитку професійної свідомості корекційних педагогів підтверджено кількісним, якісним і статистичним аналізом результатів емпіричного дослідження рівнів розвитку професійної свідомості респондентів.

У висновках викладені найбільш важливі наукові і практичні результати, одержані в дисертаційному дослідженні.

Обґрунтованість представлених у дисертаційній роботі Омельченко М.С. наукових положень, висновків і рекомендацій полягає перш за все у комплексному підході до вирішення поставлених наукових задач, який включає використання експериментальних даних при побудові концепції і системи розвитку професійної свідомості корекційного педагога. Наукові положення, висновки і рекомендації у дослідженні ґрунтуються на всебічному аналізі отриманих результатів та використанні наукових положень сучасної теорії і практики спеціальної психології. Враховуючи вищевказане, наукова достовірність викладених в дисертації положень не викликає сумніву.

До найвагоміших науково-практичних результатів, отриманих в роботі, слід віднести:

- розроблення експериментального психодіагностичного комплексу для дослідження психологічних особливостей розвитку професійної свідомості корекційних педагогів;
- репрезентацію методів розвитку професійної свідомості корекційних педагогів;
- створення системи розвитку професійної свідомості корекційного педагога на двох рівнях розвивальної роботи: адаптаційному й індивідуалізаційному.

Матеріали дисертації достатньо повно викладені в 51 публікації (з них 47 одноосібних). В тому числі 3 монографії, 26 статей (3 з них в зарубіжних виданнях), а також тези конференцій. Зміст автореферату достатньо повно відображає зміст і результати дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження відповідає паспорту спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

Погоджуючись із загальною концепцією дисертації М.С. Омельченко, констатуємо важливість і правильність тих конкретних наукових положень, які виносяться на захист, звернемо увагу і на окремі дискусійні аспекти цієї роботи.

1. У роботі цілком слушно зроблено висновок про те, що максимальну увагу слід приділити розвитку психологічних аспектів професійної діяльності корекційних педагогів. Разом із тим не визначено, які саме зміни та заходи потрібно здійснити на рівні професійної підготовки майбутніх фахівців.
2. У третьому розділі дисертації – «Концептуальні основи дослідження розвитку професійної свідомості корекційного педагога» – представлено опис механізму розвитку професійної свідомості корекційного педагога. На наш погляд, якість роботи значно би покращило схематичне зображення описаного процесу.

3. У дослідженні досить ґрунтовно представлено зміст роботи з розвитку професійної свідомості корекційного педагога на етапах професійної підготовки та адаптації. Однак, залишається незрозумілим хто має проводити цю роботу: авторка, викладачі ЗВО чи психологи? А також у яких формах ця робота має проводитися: тренінги, фахові заняття, спецкурси?
4. В роботі не знаходимо висвітлення гендерного аспекту проблеми розвитку професійної свідомості корекційних педагогів, хоча відмінності як у розвитку професійно-особистісних якостей, так і формуванні компетентності напевно є
5. У дисертаційному дослідженні зустрічаються деякі мовно-стилістичні та граматичні огріхи, повтори тощо.

Але в переважній більшості випадків, наявність зазначених недоліків і дискусійних моментів не знижує достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених в рецензованій дисертації.

Представлені в дисертаційній роботі науково підтверджені результати дозволяють зробити обґрунтований висновок, що вони, у сукупності, складають вагомий внесок у розвиток науки спеціальної психології.

Розглянута дисертаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій згідно з п.п. 9,11 та 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника» (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), а Омельченко М.С. заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

доктор психологічних наук,
професор кафедри психокорекційної педагогіки
Факультету спеціальної та інклюзивної освіти
НПУ імені М. П. Драгоманова, професор

